

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ЦЕННОСТЕЙ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Стрижова І.А.

Одеський національний економічний університет

Глобалізація, затрагивая все сфери життєдіяльності общества, обуславлює не тільки інтеграційні процеси в області економіки, фінансів, телекомунікацій, но і веде до серйозним трансформаціям в соціокультурній сфері. В статті поставлена задача проаналізувати девальвацію традиційних цінностей культурного, духовного порядку, що пов'язано з розмиванням ціннісних основ сім'ї, релігії.

Ключевые слова: трансформація, глобалізація, цінності, цивілізація, общество потребления, сім'я, ідентичність, культура.

Система національно-цивілізаційних цінностей, яка визначає не тільки культуру, менталітет, «облик» кожного соціума, но і служить смислонаповненням окремої особистості, і яка охоплює, по суті, всі сфери життєдіяльності (від політики до сім'ї), переживає в епоху глобалізації серйозну трансформацію, що і визначає актуальність вибраної теми.

Аналіз цих видозмін, а, значить, і осознание загрози для національної цивілізаційної ідентичності має не тільки теоретичне значення, но і служить орієнтиром особливо для традиційних обществ, які зіткнулися з серйозними викликами ХХІ століття.

Обращение до духовних цінностям того чи іншого народу, той чи іншої цивілізації дозволяє зримо побачити, як глобалізація розмиває цивілізаційно-ментальні коди, позбавляє людей тих опор, що давала можливість земне існування наповнити високими смислами.

Проблема духовних цінностей – одна з ведучих в вітчизняній громадсько-політичній думці, починаючи з Е.Н. Трубецького і П.А. Сорокіна. Не обійшли цей питання і багато зарубіжних авторів (Х. Ортега-і-Гассет, А. Маслоу).

Різні народи мають своє, особливо їм притаманне ціннісне бачення світу, яке визначає зсередини, з глибини індивідуально-соціальної життєвої і культури народу, і всі життєустроює.

Для православної цивілізації шкала цінностей ґрунтується на християнськім поняттям добра і зла, правди і справедливості, чесності і трудолюб'я, любові до ближнього, милості, великодушності, почитання батьків і старших, сім'ї, добродітності до інших народів і багато інше.

Домінуюча система цінностей визначає смислонаповнення особистого і громадського буття. Е. Трубецький звертав увагу на те, що визначення поняття «смысл» пов'язано з системою цінностей. Саме система цінностей є головною детермінантою поведінки особистості, по думці Н.О. Лосського. «Цінність є щось всепроникаюче, визначаюче смисел і всього світу в цілому, і кожної особистості, і кожного події, і кожного поступку» [3, с. 7].

Як підкреслює А. Маслоу, «станція буття без системи цінностей психопатологічна» [4, с. 166]. «Людина без системи цінностей – це все одно, що корабель без компаса. Якщо немає цінностей, керівників життя, – пише Маслоу, – то можна і не бути невротиком, но, тим не менше, страждати від когнітивних і духовних розладів, оскільки в визначеній ступені зв'язок з дійсністю істрачена і порушена» [4, с. 189]. «Саме цінність служить основою і фундаментом всякої культури», вважав П. Сорокін. Сьогоднішні цінності ставляться ні во що, а людська життя дешевше, ніж на невольничих ринках древності [5, с. 81]. Проісходить крах звичайної системи цінностей.

І ключовим питанням глобалізації – це, по суті, питання про цінності. Глобалізаційні процеси ставлять перед людством питання – які цінності володіють, чи буде навіязано всім народам «єдиний стандарт» масової культури, чи вони зможуть розвинути своє духовне спадщина? Потреба в цінностях одна з фундаментальних потреб людини. Людську психіку неможливо звести до одного тільки раціональному початку.

Без вищих смислів людська життя перетворюється в існування. «Образ вічної порожнечі існування, – писав Е.Н. Трубецький, – роздриває нас по контрасту з інтуїцією повноти життя, до якої ми прагнемо. І в цій повноті життя, торжествуючої над всіма задержками, прелятьствами, – над самою смертю, – і закінчується той «смысл» життя, відсутність якого нас роздриває» [9, с. 35].

Як вважає Е.Н. Трубецький, одна з найбільших преград, яка сдерживає духовне возвищення, складається в тому обманчивому наповненні життя, що дає життєве благополуччя, комфорт, зручність, ситість і весь обман зникаючої, смертної краси – воє те елементи, з яких складається казковий міраж, що усыпляє і парализує сили духовні. Чим більше людина задоволен зсередини, тим менше він відчуває тягу до забороненого [9, с. 62].

Важко відрізняти питання про те, «що робити?», то є про конкретних цілях дій чи визначеного періоду життя, і питання про те, «во ім'я чого робити?», то є про смисел життя, про те, яку цінність вибрати як життєвизначаючу.

Може, тому ми сьогодні зіткнулися з вибухом жорстокості, бездуховності, що значительна частина людей, і зокрема молоді, не знають відповіді на вічні питання «во ім'я чого я живу?», «во ім'я чого?» і «що є добро і зло?». А чому пояснити, що самі «ситі» країни (Швеція і др.) лідирують по рівню суїцида?

С.Л. Франк писав: «Щоб знати, до чого жити і куди йти, кожному потрібно в якійсь-то спосіб іншої інстанції, в глибині свого власного духу знайти собі абсолютну опору; потрібно шукати вехи свого шляху не на землі... потрібно шукати, на свій страх і відповідальність, путівної зірки в якихось-то духовних небесах і йти до неї незалежно від всіх течій і, може бути, проти них» [10, с. 142].

П.А. Сорокін відзначав, що люди з трансцендентною системою цінностей і глибоким почуттям морального обов'язку володіють цінностями, які не можуть у них відірвати ні одна людина і ні одна катастрофа. При всіх обставинах вони зберігають ясність розуму, почуття людської гідності, самоповаги... Маючи ці якості, вони можуть витримати будь-яке випробування, яким би суворою воно було. Ніцше сказав: той, хто знає, навіщо жити, витримає майже будь-яке.

В условиях глобализации идет ускоренное разрушение системы цивилизационных ценностей. А обесценивание бывшей ценности, которой жили и дорожили – тяжелый процесс как для индивида (духовный кризис, депрессия), так и для целых народов.

Ценностный кризис тем и отличается от всех других кризисов, что здесь человек как бы «потерял» себя, «потерял» то, с чем он себя идентифицировал, во что верил. Фактически это все утраченное являлось для него смысловой ценностью, в нем и есть сам человек в его глубинном существовании. Потеряв ценности, можно уже и покончить с этой жизнью, которая стала пустой, лишенной своей сущности, по словам Сартра. Такая жизнь стала «существованием без сущности» [6, с. 323]. В этом и кроется причина высокого уровня суицида в странах, где материальное стало доминирующей жизнедеятельности.

Фактическое отсутствие в современном обществе абсолютных, претендующих на универсальность ценностей, относительно которых человек мог бы обрести внутреннюю устойчивость, определенность, и как следствие, большая личная свобода человека от ролевых «привязанностей», оборачивается отсутствием самоидентификации, потерей человеком собственного «Я».

В современных условиях, когда происходит глобальная переоценка ценностей и ломка традиций, все отчетливее обнаруживается зыбкость, неустойчивость человеческого бытия. Утрата, отсутствие смысла жизни порождает у человека состояние экзистенциального вакуума и приводит к тяжелым последствиям, вплоть до психических расстройств и самоубийств. Человека все больше захлестывает поток массовой культуры, массового потребления, массовых стандартов.

В условиях тотального разрушения традиционной системы ценностей, что охватывает все сферы жизнедеятельности общества, один из главных опасных ударов глобализация наносит по одному из самых древних социальных институтов – семье.

Однополые браки, коммерциализация и консюмеризация проституции, гигантская порно-индустрия и многое другое – все это наносит сокрушительные удары по тем цивилизационным кодам и моральным нормам, что веками и тысячелетиями скрепляли общество. В обществе потребления семья вскоре может стать анахронизмом. По мысли Э. Тоффлера, «вероятнее всего семья разобьется вдребезги» [8, с. 263].

Вообще, торжество «рынка» ведет к уничтожению дуалистической структуры мира, в котором соседствуют два начала: сфера обмениваемого, продаваемого и сфера самоценного, не измеряемого в деньгах. В человеческом микромире – это в первую очередь семья: отношения супругов, отношения родителей и детей и т.д.

В Украине каждая пятая семья не имеет детей. Растет число незарегистрированных браков, среди молодых семей они составляют более 11%. При опросах молодые люди отмечают, что не закрепляют браки юридически потому, что нет средств на содержание семьи, не готовы к ответственности, которая возлагается с таким закреплением. Это порождает в свою очередь рост внебрачной рождаемости, когда детей оставляют в роддоме. Ежегодно в стране около 900 детей становятся сиротами с первых дней своей жизни.

Семейные ценности катастрофически разрушаются. Семья – это ведь не только радость и счастье, но и ответственность, это большой труд (не только физический, но и труд души). Молодежь же, возвращенная на идеологии потребительства, к этому не готова.

Как замечает З. Бауман, семейные отношения в условиях консюмеризма, сводятся к получению удовлетворения от готового к употреблению продукта. И если полученное удовольствие не достигает

обещанного и ожидаемого стандарта или если новизна проходит вместе с радостью, можно подать в суд «на развод», ссылаясь на права потребителя. Нет причины держаться за некачественный или устаревший продукт вместо того, чтобы искать «новый и усовершенствованный» в магазинах [7, с. 176-177].

Исследователи отмечают, что в нашем обществе происходят сложные процессы упадка семейных ценностей:

- снижение потребности иметь детей в браке;
- увеличение числа разводов;
- увеличение числа случаев внутрисемейного насилия;
- рост числа неполных семей;
- падение авторитета родителей по сравнению с авторитетом сверстника, устроившегося в жизни;
- рост социального сиротства;
- «либерализация» отношений к добрачным связям и одинокому материнству;
- рост числа незарегистрированных браков (краткосрочных семейных отношений).

И в то время, когда традиционная семья переживает кризис, обществу все настойчивее навязывают нетрадиционные формы интимных отношений. В Западном мире происходит не только слияние в психологическом плане маскулинного и фемининного начал, но и их смещение в физическом мире, что приводит к росту гомосексуализма, лесбиянства, бисексуализма и трансвестизма.

А теперь такие «европейские ценности» активно навязываются и нашим странам. В отношении Украины и Молдовы вопрос поставлен очень жестко: для дальнейшего сближения с Евросоюзом необходимо предоставить для сексменьшинств, что называется, «режим наибольшего благоприятствования». А впереди маячат и требования узаконить однополые браки, и прочие либеральные ценности.

По З. Фрейду, в каждом человеке сосуществуют две первородные силы: тяга к живому и тяга к мертвому. Эрос, инстинкт жизни или инстинкт любви, несет тенденцию к интеграции, к продолжению рода, он связан с будущим. В то время как Танатос, инстинкт смерти, несет тенденцию к разрушению, он связан с концом. Фрейд считал, что в человеке присутствуют оба начала на равных. Э. Фромм же был уверен, что преобладает первое начало: начало жизни.

Гемосексуализм – это не продолжение рода, не продолжение жизни, это стремление к концу, к смерти. И западная цивилизация на государственном уровне, вопреки мнению большинства, упорно утверждает эту, по сути, некрофильскую тенденцию.

Ценностный кризис, как ржавчина, разъедая общество, его культурно-цивилизационные коды, естественно ведет и к кризису идентичности.

Причем, когда мы говорим о кризисе идентичности, то это явление касается не только отдельного человека, но и целых сообществ, этносов, народов.

По мысли К. Гаджиева, глобализация, резко обострила проблему национально-культурной идентичности, которая сегодня превратилась в одну из важнейших проблем, тревожащих как мыслящее человечество в целом, так и научное сообщество в особенности.

Идентичность относится к тому классу явлений, которые связаны с частью глубинного коллективного самосознания и самоощущения членов общества, включающей в себя свойственное им коллективное бессознательное. Она основана на долгоживущих, устойчивых архетипах отношения к иным социокультурным и национально-этническим группам, к окружающему миру в целом [112, с. 59].

Потребность в идентичности – одна из глубинных потребностей человека.

Идентичность человека с определенной общностью реализуется, прежде всего, через интeриоризацию им представлений, норм, ценностей, образцов поведения, образующих ее культуру. Исторически сложившиеся культуры национальных и социальных общностей представляют собой главный источник, из которого личность черпает жизненные смыслы, что образуют основу ее самосознания, выстраивают иерархию ее ценностей и норм, духовное содержание ее бытия. Человеку, который утратил свои культурные корни, грозит психологическая дезориентация, утрата внутренних правил, регулирующих и упорядочивающих его стремления и цели.

Глобализация влечет за собой глубокую трансформацию всей системы социальных связей индивида. Она раскрепощает личность, освобождает ее от жесткой привязки к определенной среде, открывает беспрецедентные возможности выбора жизненных стратегий. В то же время формирующееся «мегаобщество» объективно ставит индивида перед проблемой внутреннего самоопределения, построения своей иерархии идентичности. Человек много приобретает но, пожалуй, еще больше теряет. Его задача предельно проста и сложна одновременно: найти свое место в новом мире, не потерять себя [1, с. 350].

Уже древние философы остро чувствовали значение почвы – среды обитания – пространства для формирования социокультурной идентичности человека.

В настоящее время с ростом урбанизации, миграционных и туристических потоков, интенсификацией глобализационных процессов в сфере экономики, телекоммуникации и проч. значение «почвы», «места» (как синонимов родины, в том числе и малой родины) размывается.

Как отмечает К.С. Гаджиев «неуклонно растет число людей, теряющих этнические и национальные корни, считающих себя космополитами, либералами в самом широком смысле этих понятий, гражданами мира, что подвергает эрозии многие ценности, принципы, институты, понятия, такие как родина, национальный суверенитет, неприкосновенность государственных границ, невмешательство во внутренние дела государства, гражданство, патриотизм и др., служащие скрепами тех форм самоорганизации человеческих сообществ, которые уже действуют несколько веков» [2, с. 12].

В таких условиях многое зависит от того, насколько политическая и культурная элита, руководство не-западных стран осознает угрозу цивилизационно-национальной идентичности, и сможет ли в привлекательной форме возродить традиционные ценности, чтобы преодолеть наступление глобализма. Выиграть, в частности, «битвы идентичностей» и вообще устоять под ударами глобализации смогут те государства, чья цивилизационная система ценностей имеет большую историческую, культурную, национальную и политическую глубину и силу.

Список литературы:

1. Богачевская И.В. Глобализация: закат традиционной религиозности или ее трансформация / И.В. Богачевская // Людина і культура в умовах глобалізації. – К.: Видавець ПАРАПАН, 2003. – 400 с.
2. Гаджиев К.С. Национальная идентичность: концептуальный аспект / К.С. Гаджиев // Вопросы философии. – 2011. – № 10. – С. 3-16.
3. Лосский Н.О. Ценность и Бытие: Бог и царство Божие как основа ценностей / Н.О. Лосский. – Харьков: Фолио; М.: «АСТ», 2000. – 864 с.
4. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы / А. Маслоу. – М: Мысль, 1999. – 424 с.
5. Неклесса А.И. Будущее и грядущее: кризис современного мира / А.И. Неклесса // Полис. – 2012. – № 2. – С. 70-82.
6. Сартр Ж.-П. Экзистенциализм – это гуманизм / Ж.-П. Сартр // Сумерки богов. – М., 1989. – С. 319-344.
7. См.: Бауман З. Текущая современность. – СПб.: Питер, 2008. – 240 с.
8. Тоффлер Э. Шок будущего / Э. Тоффлер [пер с англ.] – М.: «ООО Издательство Аст», 2001. – 560 с.
9. Трубецкой Е.Н. Смысл жизни. – М.: Республика, 1994. – 432 с.
10. Франк С.Л. Крушение кумиров / С.Л. Франк // Сочинения. – М.: Правда, 1990. – С. 113-180.
11. Чугров С.В. Япония: гибридизация и гармонизация / С.В. Чугров // Полис. – № 3. – 2008. – С. 58-67.

Стрижова І.А.

Одеський національний економічний університет

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ЦІННОСТЕЙ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Анотація

Глобалізація, торкаючись усіх сфер життєдіяльності суспільства, обумовлює не тільки інтеграційні процеси в області економіки, фінансів, телекомунікацій, але й призводить до серйозних трансформацій в соціокультурній сфері. У статті поставлено завдання проаналізувати девальвацію традиційних цінностей культурного, духовного порядку, що пов'язано з розмиванням ціннісних основ сім'ї, релігії.

Ключові слова: трансформація, глобалізація, цінності, цивілізація, суспільство споживання, сім'я, ідентичність, культура

Strizhova I.A.

Odessa National Economic University

TRANSFORMATION OF VALUE SYSTEM IN THE GLOBALIZATION AGE

Summary

Touching all spheres of society activity, globalization presupposes not only integration processes in fields of economics, finances, telecommunication, but it also results in serious transformations in social and cultural spheres. The article sets an objective to analyze devaluation of traditional values of cultural, spiritual nature, that is connected with loss of sense reliance, national and cultural identity, dilution of family and religion value bases.

Keywords: the family, transformation, globalization, value, civilization, consumption society, identity, culture.